

Veres András¹

VARGA LÁSZLÓ (1939–2018)

Mostanában sorra távoznak el életünk színpadáról közeli munkatársaink, akik az irodalomelmélet hazai meghonosítói és megújítói voltak. Előbb Nyírő Lajos és Hankiss Elemér, majd az ifjabb nemzedék, Szegedy-Maszák Mihály, Bojtár Endre és most Varga László, ismertebb nevén Laci, aki nemcsak kollégánk és pályatársunk volt, hanem barátunk és szerzőnk, szerkesztőnk is.

Laci kedves, mosolygós, halk szavú volt, s ugyanakkor fölöttébb szemérmes és zárkózott. Egyszerre rejtőzködő és kitárulkozó. Bár igen határozott véleménye volt elevenekről és holtakról, az irodalomról és művelőiről, a politikáról és annak sokféle ártalmáról, nem erőszakolta rá véleményét senkire. De ha valami jó ügyet kellett képviselnie és segíthetett másokon, habozás nélkül kiállt és tett is értük. Amikor például a Demokratikus Charta aláírása miatt Angyalosi Gergelyt menesztették egyetemi állásából, elsőként Laci biztosított számára fordítói munkát. Emberbarát attitűdje nem korlátozódott a szakmára; tudomásom szerint erején felül próbálta támogatni a Solt Ottilia-féle SZETA pénzgyűjtő akcióit is.

Azt hiszem, mindenki kedvelte őt, nem voltak ellenségei. Intézetünk egyik nehéz időszakában ő volt a titkár, és sikerrel oldotta meg a legkényesebb feladatokat is. Csak amikor egészsége megrendült – az utolsó években –, akkor lehetett érzékelni, hogy visszahúzódik, kivonul körünkből, aggodalmasan ügyelve arra, hogy ne legyen a terhünkre.

Sok közös vállalkozásunk emlékét őrzöm. A hetvenes évek derekán Laci is bekapcsolódott az intézetünkben megalakult Fiala Irodalomtörténészek Körének munkájába, a középiskolai tananyag reformjának tervezésébe. Francia szakosként elsősorban a francia művek kiválasztása tartozott rá, s jól emlékszem: olyan vehemenciával kardoskodott az Übü király beemelése mellett, hogy az végül ajánlott olvasmányként bekerült az általunk javasolt tantervbe.

Elkötelezett híve volt az avantgárdnak. Már az első nyomtatásban megjelent tanulmánya (még a régi *Kritikában*) félreérthetetlenül jelezte a címével is ezt: *Beckett és a korszerűség*. Laci nagyon szerette Berg és Schönberg zenéjét, ahogy a modern festészetet is. Alighanem hozzátartozott ez is a mélyről jövő, de csupán áttételesen gyakorolható ellenzéki beállítottságához. Egy 2005-ös tanulmányában nem kevesebbet állított, mint hogy az egész francia kultúra „ellenkánonként” működött nálunk, mivel mindenkor a megcsontosodott hagyománnyal szembeforduló alkotóknak kínált mintát és megerősítést.

¹ A szerző az MTA BTK Irodalomtudományi Intézet Irodalomelméleti Osztályának tudományos tanácsadója, professor emeritusa.

A nyolcvanas években az érték-kutató csoportban dolgoztunk együtt, a művekben megjelenő értékek változását mértük fel a legutolsó ötven év magyar novellairodalmában. Laci szívéhez közel állt ez a projekt is, mert fölöttébb érdekelte őt a kortárs irodalom, és nagyon adott arra, hogy naprakészek legyenek az ismeretei. Tulajdonképpen már egyetemi hallgatóként felfigyelt a tehetséges író- és költőpalántákra; úgy tudom, barátai közé tartozott Rózsa Endre is, Laci pedig irodalomteoretikusként próbálta segíteni a később „Kilencek” néven ismertté vált csoport kibontakozását. Magától értetődött, hogy az egyik legemlékezetesebb tanácskozásunkon Laci tartson előadást az irodalomelmélet és a kortárs irodalom kapcsolatáról.

Felkészült és megfontolt vitapartnere volt az Elméleti Osztály szellemi tornáinak. De még többet jelentettek számomra azok a jóízű beszélgetések, amiket a 11-es buszon hazafelé zötykölődve folytattunk, azokban az években, amikor éppen szemben laktunk egymással, a Törökvesz út két oldalán. Szívesen beszélt a három – akkor még apró – fiáról, akikre nagyon büszke volt. Felesége tanári tapasztalataival is megkínált, amikor az iskola általános hanyatlásán keseregünk.

Lacitól nem lehetett olyat kérdezni, amire ne tudott volna kapásból válaszolni. Talán túlságosan is törekedett mondandója pontosítására, tetőtől talpig perfekcionista volt. De éppen ez fordult ellene, gátolta meg sokszor, amikor írásban próbálta rögzíteni álláspontját. Az avantgárd színház iránti szenvedélye kellett ahhoz, hogy leküzdje lelke béklyóját, s elkészüljön szellemes és úttörő könyvével, melyet az ún. nem-lineáris drámáról írt.

Megrögzött színházzáró volt, szinte nem múlhatott el évad anélkül, hogy annak előadásait ne nézte volna végig. Az egyetemen is gyakran vezetett dramaturgiai szemináriumot, ahol a hallgatóival együtt elbeszéléseket alakított át színpadi művekké. Kitűnő előadói képességei révén közkedvelt és megbecsült tanár volt. Az Eötvös Collegium hajdani tagjaként kötelességének érezte, hogy vendégoktatóként segítse a kollégiumot.

De talán minden másnál fontosabb volt számára a *Helikon Világirodalmi Figyelő* szerkesztésében való közreműködése. 1965-ben került az Intézetbe, s rá egy évvel a folyóirat belső munkatársa lett, a könyvrovat felelőse. Munkája sikerességét jelzi, hogy 1966-tól 1968-ig a folyóiratban több mint 300 tudományos kiadványról jelent meg szakszerű recenzió. Az 1970-es években Laci már tagja a szerkesztőbizottságnak, a nyolcvanas évek második felétől társszerkesztő, a kilencvenes évek elejétől felelős szerkesztő, majd a 2000-es években főszerkesztő. A lap munkatársaitól tudom, hogy Lacinak a címeitől függetlenül, már a kezdetektől meghatározó szerepe volt a szerkesztésben. A folyóirat hihetetlenül széles körben tudta gyarapítani a kutatók tájékozódását a nemzetközi folyamatokban, és Lacinak különös tehetsége volt ahhoz, hogy megtalálja a legalkalmasabb szakembereket egy-egy terület bemutatásához. Személyes tulajdonságai, baráti jelenléte különleges érték volt számunkra. A hatvanas és hetvenes évtizedben alakult ki az a bensőséges, toleráns, ugyanakkor a kemény szakmai vitákat is pártoló légkör, amelyről sokan gondoljuk azt, hogy az Eötvös Collegium szellemét folytatva a szabadság kis szigetévé avatta intézetünket. Talán nem felesleges erre is emlékeztetni most. Nagyon érezni fogjuk Laci hiányát.